17 fakult 17. listopadu

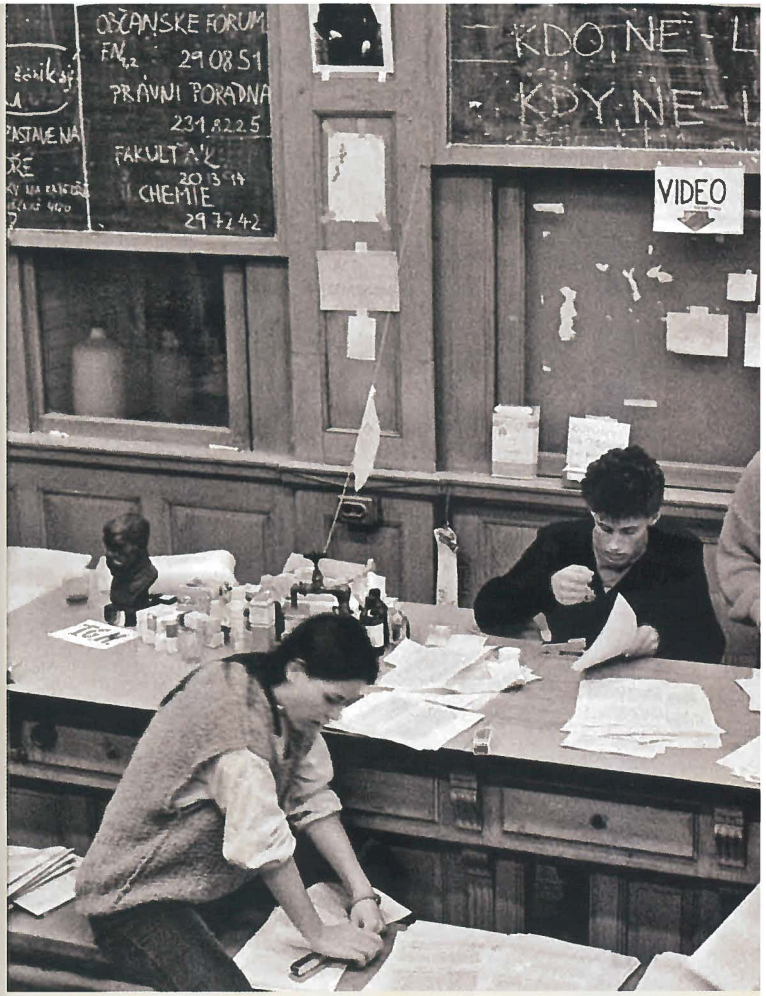

17 fakult 17. list

SOUBOR UNIKÁTNÍCH ROZHOVOR

30. VÝROČÍ SAMETOVÉ REVO

Michal Zima (ed.)

www.karolinum.cz
ISBN 978-80-246-4472-1

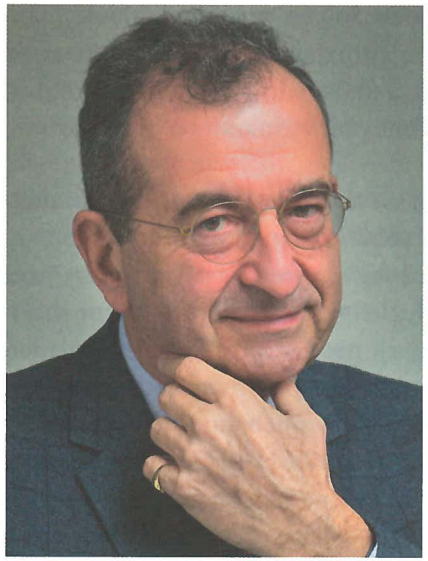

Prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc., FRCPsych., je ředitelem Národního ústavu duševního zdraví (NUDZ) v Klecanech a přednostou Kliniky psychiatrie a lékařské psychologie 3. LF UK. V letech 2007–2008 byl prezidentem Evropské psychiatrické asociace (EPA) a 2008–2009 prezidentem Federace evropských lékařských akademií (FEAM). V letech 2005–2011 působil jako viceprezident Vídeňské školy klinického výzkumu (VSCR). Byl členem Evropské rady mozku (European Brain Council) a prezidia Grantové agentury České republiky (GAČR); v letech 2011–2014 byl členem Rady vlády pro výzkum, vývoj a inovace (RVVI). Odborně je zaměřen na biologickou psychiatrii, psychofarmakologii a neuroendokrinologii. Přednášel na univerzitách v Kanadě a USA, působí či působil ve vzdělávacích institucích v Dánsku a v Rakousku. Publikoval přes 200 odborných prací. K hlavním dílům patří monografie *Neuroendokrinologie v psychiatrii*, *Psychiatrie pro praktické lékaře*, učebnice *Psychiatrie* a průkopnické práce o psychotropním působení látek ovlivňujících metabolismus vápníku v nervových buňkách. V r. 2008 se stal laureátem 7. ročníku soutěže Česká hlava (Cena předsedy Rady pro výzkum a vývoj). Je šéfredaktorem časopisu *Psychiatrie* a členem edičních rad časopisu *Vesmír*, zahraničních časopisů *Neuroendocrinology Letters*, *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice* aj. Věnuje se také popularizaci vědy a publicistice. Známé jsou jeho pravidelné rozhlasové půlhodinky v pořadu *Jak to vidí?* na stanici ČRo 2 Praha a pravidelná rubrika v časopise Reflex.

CYRIL HÖSCHL

Co se Vám vybaví, když se řekne 17. listopad?

Především se mi vybaví den, kdy bylo tou dobou kupodivu velké chladno a my jsme byli se čtyřmi malými dětmi na demonstraci nejdříve na Albertově a poté na Vyšehradě. Také se mi vybaví to všechno, co jsme kolem sebe postřehli. Lidi, kteří se kolem nás bavili. Například za námi šli na Vyšehradě dva takoví mladší muži a jeden říkal tomu druhému: „Člověče, co budeme dělat? Ony jsou tu děti." Z toho zpětně usuzuji, že věděli, co se bude dít, až se půjde na Národní třídu. Nemyslím si, že by šlo o moji paranoiditu, ale právě to jsou souvislosti, které člověka napadají až zpětně. Každopádně to byl mocný zážitek a teprve v tu chvíli jsme si začali všichni uvědomovat, že kry začínají praskat, protože ještě předtím, když jsme se domlouvali, že na tu demonstraci půjdeme, tak nás vůbec nenapadlo, že bude znamenat konec režimu.

Samozřejmě mne ale napadne i rok 1939, protože to, že se ta demonstrace konala 17. listopadu, samozřejmě nebyla náhoda. Významné události mají tendence zavěšovat se v kalendáři na předchozí výročí. To je princip, který je často zapomínán, a přitom je dost všeobecný. Vánoce jako pohanské svátky slunovratu či chanuka. Vezměme si jenom 28. říjen u nás. Tam byla naopak tendence vznik Československé republiky maskovat událostmi, jako byl den znárodnění a založení České a Slovenské federace. Někdy jsou to náhody, jindy tradice, a ještě jindy je to snaha původní význam těch výročí nějakým způsobem zastřít nějakou novou ideologií.

Tehdy jsem bydlel v Praze a pracoval jsem na Lékařské fakultě hygienické UK a v té době ještě v Psychiatrické léčebně v Bohnicích, kam jsem se na několik let přemístil z Výzkumného ústavu psychiatrického a po těchto událostech jsem se do něj zase vrátil a stal se jeho ředitelem. Z jara roku 1990 jsem jej přejmenoval na Psychiatrické centrum Praha, které se po pětadvaceti letech s pomocí evropského Operačního programu pro vědu a výzkum pro inovace transformovalo v Národní ústav duševního zdraví.

O dění v ostatních městech jsem se dozvídal jenom sporadicky, hlavně zásluhou médií, zejména zahraničního rozhlasu, ať již to byla Svobodná Evropa, nebo Hlas Ameriky, které už postupně přestávaly být tak silně rušeny jako předtím. Jejich zásluhou jsme dobře věděli, co se kde děje. Ale měli jsme hodně informací z jiných institucí v Praze, protože hlavní dění se odehrávalo na Karlově univerzitě a velmi brzy docházelo ke kontaktu mezi jednotlivými fakultami. Ty se začaly rychle přetvářet. Následovala studentská stávka a shromáždění, na kterých vystupovaly známé osobnosti. Tato shromáždění byla původně studentská, teprve později se do nich zapojovala i širší občanská společnost. Já si velmi dobře pamatuji na dění na 3. lékařské fakultě, protože jsem tam tehdy jako ještě relativně mladý pedagog začal chodit a tu atmosféru rychle nasával. To bylo totiž docela specifické v tom, že 3. LF (tehdy ještě Lékařská fakulta hygienická) neměla ve Vinohradské nemocnici psychiatrii. Jako klinická základna sloužila léčebna v Bohnicích a s tím souviselo to, že to zásadní dění se odehrávalo mimo toto detašované pracoviště. Takže zatímco v Bohnicích se ustavovalo Občanské fórum, studentů se to netýkalo. Ti se shromažďovali ve velkých posluchárnách ve Vinohradské nemocnici. Tam jsem začal z Bohnic chodit i já a to mělo ten dopad, že když potom velmi brzo během několika dní došlo k volbě nových akademických funkcionářů, tak k velkému překvapení místního OF, které už bylo docela dobře zorganizované a ke kterému patřily dodnes známé osobnosti, jako docent Bohuslav Svoboda (později pražský primátor a ještě později poslanec za ODS) a Zuzana Roithová (později ministryně zdravotnictví a ještě později europoslankyně), jsem se na té studentské vlně vynesl do funkce děkana a v těch volbách je tenkrát porazil. Nicméně jsme se stali blízkými spolupracovníky a vytvořili jsme první kolegium hygienické fakulty, kterou jsme pak přejmenovali na 3. lékařskou fakultu UK.

Tam se také datuje má užší spolupráce s Radimem Paloušem jako prvním porevolučním rektorem Karlovy univerzity. Sdíleli jsme spolu mnohé názory a plány na to, jak celou univerzitu transformovat. Po jeho zvolení rektorem a v souvislosti s otevřením bran do světa se začal hlad po kontaktu se svobodným světem sytit mohutným

proudem zahraničních návštěvníků. Došlo k tomu, že se u nás na univerzitě vlastně netrhly dveře. Podávaly si je takové osobnosti jako princ Charles s princeznou Dianou, sir John Eccles, dále průmyslník, vědec a vynálezce mnoha farmaceutických přípravků Paul Janssen a v neposlední řadě filozof sir Karl Popper, kterého jsem tehdy pozval do Prahy. Prezident Havel dostal čestný doktorát. Pamatuji si na Rudolfa Firkušného, Rafaela Kubelíka. Tito lidé se na univerzitě střídali a my jsme se při těch obřadech setkávali s těmi, kdo univerzitu a jejího ducha vytvářeli. Radim Palouš byl renesanční, charismatická osoba. Uměl jazyky, což tou dobou bylo celkem neobvyklé. Měl velmi široké vzdělání, protože začal jako přírodovědec, chemik, a skončil jako filozof. Proto měl smysl pro celé portfolio univerzity a měl i hezky sestavené kolegium rektora. Na tyto první roky vzpomínám velice rád.

Zmínil jste, že hygienická fakulta se přejmenovala na 3. LF. Mohl byste mi k tomu říci něco více?

Do nové éry po listopadu 89 vstoupily lékařské fakulty UK ve staré struktuře, což znamená – Fakulta všeobecného lékařství (FVL) se sídlem ve Všeobecné nemocnici na Karlově náměstí, Fakulta dětského lékařství (FDL) se sídlem v Motolské nemocnici a Lékařská fakulta hygienická (LFH), která měla na starosti vychovávat hlavně hygieniky a epidemiology a sídlila na Vinohradech. Pak byly ještě lékařské fakulty UK v Hradci a v Plzni. V Praze jsme začali velice úzce spolupracovat zejména s profesorem Kouteckým, který byl děkanem 2. LF, a hned od samého začátku, na podzim 89, jsme se scházeli v kavárně na náměstí I. P. Pavlova a domlouvali se, jak tu transformaci obou fakult synchronizovat tak, aby naplňovaly očekávání svých akademických obcí a studentů, ale zároveň si nekonkurovaly a neztrácely raison d'être. Tím bylo myšleno především to, aby si zachovaly určitou specifičnost. V tom smyslu nám byl třetím do party děkan FVL, neurolog Jiří Tichý. Nejdříve to byl profesor Pacovský, který zůstal nejdéle ze všech děkanem ještě z komunistické éry, a po něm právě Jiří Tichý. Tam jsme se domluvili, že zatímco Fakulta všeobecného lékařství zůstává takovou, jakou byla, tak ty ostatní dvě se chtěly emancipovat

a transformovat ve fakulty všeobecného lékařství. Tím by ale zmizel důvod k jejich samostatnosti, takže začaly vznikat úvahy o sloučení těchto tří lékařských fakult. Tehdy ty menší fakulty, jako byla ta motolská a naše, si obstaraly jakýsi průzkum, který dokládal, že ve světě, i v zemích, jež jsou svou kulturou a velikostí srovnatelné s našimi, se ukazuje, že je určitá optimální velikost fakulty kolem 100–150 studentů v prvním ročníku. Ty úplně nejmenší jsou méně efektivní a pokrývají menší portfolio možností a ty větší zase ztrácejí kontakt mezi učiteli a studenty a začínají se trošku rovnat takové té church-like university, kde jeden káže a tři stovky ho poslouchají, což na medicíně není dost dobře možné. Medicína je totiž něco mezi fakultou, jakou je třeba právnická, kde to možné je, a třeba fakultou uměleckého směru, kde jsou učitelé a žáci někdy i jedna ku jedné. Když se učím hrát na housle či na klavír, tak nás nemůže být ve třídě deset. A medicína je něco mezi tím. Protože k pacientovi musíte chodit po malých skupinkách. A pod dozorem jednoho pedagoga nemohou být v klinickém kontaktu více než 2–3 lidé. Takže na medicíně jsou určité výuky, které vyžadují poměrně individuální přístup, a to na těch obřích fakultách zase není dost dobře možné. Tudíž jsme prosadili *status quo* v tom, že se pražské lékařské fakulty nebudou slučovat. To byl docela výrazný úspěch, protože ta tendence zde ze strany konzervativnějších představitelů tehdejší medicíny a zejména představitelů té největší fakulty byl: k čemu potřebujeme tři fakulty, když medicína je jen jedna. Jenomže se ukázalo, že i kdyby se sjednotily, měl by takto vzniklý moloch nejen násobně víc byrokracie, ale také různé klinické základny velmi daleko od sebe ve městě, které je tak těžko dopravně prostupné jako Praha. A to zejména mezi Motolem, Vinohrady a Karlákem. Když se sebraly všechny argumenty, tak se ukázalo, že bude nejlepší fakulty zachovat, jak jsou. Ale tak vznikl problém, jak je odlišit i formálně a přitom smazat historické rozdíly. To se vyřešilo na úrovni názvu tím, že se prostě jen očíslují. Tam se pak ovšem licitovalo, protože každá se chtěla jmenovat „první" nebo přinejhorším „třetí". Takže nakonec to zůstalo tak, že ta „nejstarší" zůstala první a na nás zbyla třetí, což mně se líbilo, protože trojka je také hezké číslo. Motol souhlasil s tím, že tedy budou druhá. Takhle vzniklo to očíslování.

Pak se k tomu začaly naplňovat statuty a zaměření. Takže zatímco první se odlišovala zejména tím, že měla ještě stomatologii, takže kromě všeobecných lékařů vychovávala také zubaře, což nebyl případ třeba naší fakulty, druhá si ponechala zaměření na pediatrii, i když se to už tak nejmenovalo, ale motolská nemocnice to přímo nabízela, protože to je vlastně dětská nemocnice. A ta třetí se vzhledem k tradici v epidemiologii a hygieně, jež ovšem mezitím jako symbol socialistického zdravotnictví poněkud opadla, zaměřila na preventivní medicínu. To byl v té době docela šlágr, protože to byla zároveň doba, kdy se v medicíně obecně začal důraz přesouvat z léčby na prevenci. Začalo se ukazovat, že lepší je nemocem předcházet, než je léčit. To je pravda zejména filozoficky, méně již ekonomicky, ačkoliv je to opakovaně zdůrazňováno. Protože když s intervencí počkáte, až někdo onemocní, tak je to sice mnohem dražší, ale jenom u několika relativně málo nemocných. Kdežto prevence musí být kobercová a týkat se prakticky všech, protože vy předem nevíte, kdo onemocní. Takže když si to sečtete, tak v mnoha oblastech je dobrá prevence dražší než léčba. Ale to je logika, se kterou nemůžeme chodit na trh ani argumentovat, protože to je logika podobná, jako když by pojišťovna argumentovala tím, že nejlevnější pacient je mrtvý pacient. Což je do určité míry taky pravda, ale to by vedlo k takové down regulation populace, že už by pak nebyl nikdo, kdo by to celé platil, když to trošku přeženu.

Takže jednička zůstala všeobecná se zubařstvím, dvojka zaměřená na pediatrii a trojka na preventivní lékařství. Tyto rozdíly se postupně začaly smazávat už proto, že se objevovaly nové výzvy v medicíně. A jednou z nich bylo, že curriculum lékařství, tedy to, jakým způsobem se medicína vyučuje, je už poměrně zastaralé, protože zatímco medicína se zásluhou technologií, pokroku v molekulární biologii, laboratorních metodách, zobrazovacích metodách a informatice posunula ve druhé polovině 20. století mílovými kroky, tak způsob, jakým se vyučuje, zůstal minimálně sto, sto padesát let úplně neměnný. A ty nůžky mezi tím, jak se medicína učí a jak se nakonec provozuje, se začaly poměrně nesnesitelně rozevírat. A když jsme se začali poohlížet po světě, tak jsme zjistili, že mnohde se už medicína učí tzv. problémově orientovaně a integrovaně. Zejména v anglosaských zemích, kde

zásluhou systému colleges medicína začínala už rovnou klinickými disciplínami, protože ty teoretické, jako je chemie, biochemie, fyzika, biofyzika, se odehrají již v rámci kolejí a není třeba se s nimi zdržovat na lékařských fakultách. Tam už ta curricula vypadala jinak než u nás, kde se základy té medicíny učily až na univerzitě, protože i ten, kdo absolvoval chemii, biologii a fyziku na gymnáziu, musel na medicíně znova absolvovat biofyziku, biochemii a lékařskou biologii, genetiku a podobně. A pak preklinické obory, jako je farmakologie, patologie, anatomie, fyziologie. To jsou vlastně takové bloky, než se přejde do kliniky, jež na našich fakultách začínala tradičně až v pátém a šestém ročníku. Takže my jsme v polovině devadesátých let sedli s několika kolegy, odjeli na zámek v Zahrádkách u České Lípy, tam se zavřeli a lékařské curriculum úplně předělali.

Snažili jsme se, aby student byl hned na začátku vstupu na lékařskou fakultu exponován klinickým problémům, protože jsme usoudili, že zatímco teorie ty studenty, kteří jdou studovat medicínu, moc nebaví, tak tu jejich motivaci lze významně zvýšit tím, když budou hned od začátku vědět, k čemu je dobrá. A to se nedá zvýšit tím, že jim pedagog řekne „teď se budete učit chemické vzorečky, protože to jednou budete potřebovat". Tomu nikdo nevěří. Nejdřív se jim musí ukázat, jak moc jim chybí, když to neznají, a vyvolat v nich potřebu si to doplnit, protože nejprve poznají, k čemu je to dobré. To byla první taková snaha, první přístup. Je to nekonečný úkol, nezdařilo se to úplně, ale snaha tam byla velká, a co se zejména povedlo, bylo tu výuku integrovat. My jsme došli k názoru, že medicína má vyučovat nejen znalosti, které se lze našprtat z knížek, ale také dovednosti a hlavně postoje. Postoje a dovednosti, aby se zažily, tak se musí zakoušet, a i nabyté znalosti se daleko lépe pamatují v souvislostech. Tak jsme začali předměty, jako byla biochemie, fyziologie, anatomie a histologie, učit najednou. Takže jsme učili nejen to, kde sval je, což je anatomie, ale také to, jakou má strukturu, což je histologie, jak funguje, což je fyziologie, a jak je to fungování zajištěno na molekulární úrovni, což je biochemie. A učilo se to najednou v předmětu, který se jmenoval Struktura a funkce lidského těla. Pak byl například předmět Biologie buňky, který integroval všechno od morfologie až

po genetiku a metabolické děje v buňkách. Takhle se nám podařilo integrovat výuku v prvních dvou ročnících do takového cyklu, který zahrnoval první dva roky. Druhé dva roky jsme se snažili takto integrovat patologii, farmakologii a ostatní obecné disciplíny a ve třetím cyklu jsme vyučovali kliniku. A to jsme již chtěli dělat ve formě klinických rotací, to znamená, že se chodí k lůžku a tam se problémy diskutují a konzultují na konkrétních pacientech. Takto to vypadalo ideálně načrtnuté. Čas začal tu myšlenku trochu modifikovat. Největší brzdou nového curricula nebyli studenti, ale pedagogové. Nicméně všechno pak bylo ve skutečnosti malinko jinak. Zatímco u studentů jsme očekávali masivní podporu, neboť šlo o trend velmi moderní, osvědčený a příjemný, nějakého velkého entuziasmu jsme se překvapivě nedočkali, protože neměli srovnání. A u pedagogů se potvrdilo, že ve většině případů „starého psa novým kouskům nenaučíš". Proto se do toho ohýnku musí foukat dodnes.

Proč jste do toho šel?

Protože mne velice baví učit. To mne bavilo vždycky, vlastně od mládí, a tudíž jsem v tom, že se najednou otevřou na univerzitě možnosti a že přijde konečně možnost svobodného vyjádření a svobody slova, viděl obrovskou výzvu pro uplatnění téhle své záliby. Univerzita a její transformace mne vyloženě bavily. Člověk jak stárne, tak se postupně stává více realistou, ale tehdy jsem byl ještě hlavně entuziasta. Tehdy mi bylo čtyřicet let. Tou dobou se někteří lidé dneska začínají rozhlížet po kariéře a ženy začínají rodit první děti. Takže to byla úplně jiná doba. Šel jsem do toho s představou, že se všechno dá změnit, což se ukázalo, že sice není úplně pravda, ale podařilo se toho kupodivu zpětně viděno změnit dost. Rozhodně nějaká skepse ze současnosti není namístě. I když teď člověk vidí spoustu jevů, jako je přebujelá byrokracie, řízení společnosti, kde se spousta věcí dělá jen proto, aby se dělaly, a už se nepřemýšlí o jejich smyslu, významu, poslání. Čímž nesmírně klesá efektivita a objevuje se mnoho lidí, kteří raději odcházejí do ciziny. Teď už však nikoli z důvodu útisku, ale proto, že mají ještě pořád někde jinde větší možnosti, i když svět se mění jako celek. Dožili jsme se tedy určitých zklamání, ale generalizovat je není

namístě, protože když si prohlédneme, jak vypadala univerzita před listopadem a jak vypadá teď, tak je to skutečně obrovský rozdíl.

Myslím, že ti mladí lidé, kteří dneska studují a kteří současnou atmosféru využívají k různým pobytům v zahraničí a k horizontální mobilitě, tak nechci říci, že si toho neumějí vážit, ale možná jim ani nedochází, jak velký pokrok to představuje oproti tomu, co jsme zažívali my nebo generace jejich předchůdců. A protože naše generace to srovnání má, tak si toho, jak se máme nyní, váží neustále. Já si toho budu vážit až do smrti a jsem šťastný za dobu, ve které žiji, a ani by mne nenapadlo na ni nadávat.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Třicáté, respektive osmdesáté výročí událostí 17. listopadu znamená nejenom pro Univerzitu Karlovu mnoho. Tyto zásadní milníky našich moderních dějin formovaly a stále formují naše životy. Odkaz činů tehdejších studentů si připomínáme každý rok, nicméně v roce takto významného výročí je přece jen vhodné věnovat jim větší prostor, ideálně zaznamenat vzpomínky jednotlivců spjatých s Univerzitou Karlovou, kteří se přímo zapojili do revolučního dění roku 1989.

Nápad připravit publikaci složenou z rozhovorů s pamětníky oněch událostí vyvstal během koordinační schůzky iniciativy Svobodný listopad někdy v březnu roku 2019. Symbolika číslice 17 zde byla nasnadě – 17 fakult Univerzity Karlovy poskytne výročí 17. listopadu přes dvě desítky rozhovorů s významnými osobnostmi, které v revolučním roce aktivně participovaly na tehdejším dění, jež v konečném důsledku vedlo k zavedení demokracie v naší zemi. Pevně věřím, že každá aktivita, byť sebemenší, byla významnou a že i malé střípky napomohou ke složení celé mozaiky. Přesně proto vznikla tato unikátní publikace.

S výběrem osobností napomohli děkani všech fakult Univerzity Karlovy a konečný seznam je také výsledkem rozhovorů s některými oslovenými. I díky jejich vhledu si tak můžete přečíst knihu právě v této podobě.

Jelikož se jednalo o velké množství osobností, navíc v časově velmi náročné situaci, rozhovory nevedl jediný člověk. Vzhledem k časovým možnostem oslovených bylo také několik rozhovorů provedeno korespondenčně. Díky těmto skutečnostem můžete být svědky unikátních interakcí ve formě otázek, které se více či méně odchylují od jednotné osy, jež byla předem stanovena pro všechny rozhovory.

Ne vždy se plánované věci uskuteční ideálně. V této souvislosti bych rád zmínil kratší rozhovor Cyrila Höschla, kde bylo nestandardní množství položených otázek způsobeno technickým problémem. V průběhu rozhovoru přestal nahrávat diktafon, což bylo zaregist-

rováno až při přepisu, a z časových důvodů bohužel nebylo možné rozhovor opakovat. Nicméně i menší počet položených otázek podle mého názoru stojí za zaznamenání, už jen kvůli krásným asociacím v odpovědích.

Pro úplnost dodávám, kdo vedl konkrétní rozhovory:

Kateřina Jeřábková (Monika MacDonagh-Pajerová, Pavel Beneš)
Anna Koucká (Jan Hugo, Leona Štěpková, Martin Bojar)
Anna Kuchařová (Marie Pětová, Vlastimil Ježek)
Karolína Schubertová (Cyril Höschl, Zuzana Roithová, Marcel Hájek, Radim Seltenreich)
Josef Kaňka (Leoš Heger, Barbora Osvaldová, Jiří Bičák)
Richard Sůsa (Vojtěch Eliáš, Jaroslav Mihule)
Michal Zima (Martin Prudký, Zbyněk Kindschi Garský, Šimon Pánek, Jakub Langhammer, Pavel Žáček)

Všem bych velice rád poděkoval. Bez jejich úsilí a nasazení by podobná publikace nemohla v tak krátké době vzniknout. Velké díky patří také pánům Jakubu Langhammerovi a Přemyslu Hněvkovskému, kteří laskavě poskytli vlastní dobové fotografie. Samozřejmě srdečně děkuji i všem osloveným, že souhlasili s realizací rozhovoru a s jeho otištěním, byli vždy připraveni komunikovat a vyřešit všechny nesnáze, které se během přípravy publikace objevily. V neposlední řadě děkuji Komerční bance, za jejíž laskavé finanční podpory byla publikace vydána. Závěrem bych chtěl velmi poděkovat Nakladatelství Karolinum, bez kterého by se celý projekt vůbec nerealizoval.

Michal Zima